

УДК 373.5.013.75:316.47(477.64-21)
DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-2-69-77

Real pedagogical experiment as a review of social relations

**Реальний педагогічний експеримент як віддзеркалення
суспільних взаємовідносин**

Mark Elkin,

candidate of pedagogical sciences,
professor

<https://orcid.org/0000-0002-3120-7819>

volikalla64@gmail.com

Марк Елькін,

кандидат педагогічних наук,
професор

Ivan Anosov,

doctor of pedagogical science,
professor

<https://orcid.org/0000-0002-4403-5542>

anosovip@gmail.com

Іван Аносов,

доктор педагогічних наук,
професор

Tatiana Belcheva,

candidate of pedagogical sciences,
associate professor

<https://orcid.org/0000-0002-6532-3551>

volikalla64@gmail.com

Тетяна Бельчева,

кандидат педагогічних наук,
доцент

*Melitopol Bohdan Khmelnytsky State
Pedagogical University*

*Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

✉ 20 Hetmans'ka St.,
Melitopol, Zaporizhzhia region,
72312

✉ вул. Гетьманська, 20
м. Мелітополь, Запорізька обл.,
72312

Original manuscript received April 17, 2018

Revised manuscript accepted September 12, 2018

ABSTRACT

The article deals with the conditions for creating a new type of school in Melitopol, Zaporizhzhia region – school-complex No. 9. It is shown in the article that only due to the joint efforts of the regional and city councils, the regional and city departments of education, the Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education and the Melitopol State Pedagogical Institute, the staff of the Melitopol Plant of Tractor Hydraulic Units, parents and residents of one of the most socially problem areas of Melitopol (New Melitopol) in six months the administration managed to create a fundamentally new comprehensive educational institution. The scientific basis of the school was the experimental pedagogical platform, led by its initiators: scientific supervisors Professor Pavlyutenkov E.M, Professor Krizhko V.V. and the administrative director of the school Elkin M.V.

The pedagogical conditions for study, rest and conducting group and individual work of students in the afternoon are described.

The role of scientists (professors, associate professors, teachers), deputy

directors, teaching staff, other specialists (mainly of various genres of art) working with the pedagogical staff and students of the school is emphasized.

New subjects and special courses, which were included in the schedule of classes, were introduced, as well as educational, scientific and methodical papers issued by the editorial board of the EPP. The closure of the experiment (despite its effective work and social significance), was due to the change of the city's leadership, the city department of public education, the narrow-mindedness and incompetence of the "Young Reformers", who have done their dirty work.

Now the new Ukrainian school must be restored from the first.

Keywords: *pedagogical experiment, school-complex No. 9 of a new type, social relations, pedagogical conditions, complex goals of the school's work, experimental pedagogical platform (EPP), experiment participants, subjects and special courses on author's programs, guides, conductorship.*

Вступ. Після отримання у 1991 році незалежності України почалися складні соціально-економічні зміни, які дозволили зробити деякі позитивні кроки і в освітньому просторі країни. Так, у 1994 році Запорізька обласна рада, Мелітопольська міська рада, Запорізький обласний відділ освіти, Мелітопольський міський відділ освіти підтримали ініціативу адміністрації СШ №7 (директор Елькін М.В.) та Обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (директор Крижко В.В.) про створення у м. Мелітополі Школи-комплексу № 9 нового типу.

Мета статті. Розкриття особливостей проведення (здійснення) реального педагогічного експерименту як віддзеркалення суспільних взаємовідносин.

Результати та дискусії. Нову загальноосвітню школу створювали в районі міста, що має назву Новий Мелітополь. Містоутворювальним фактором були машинобудівні заводи, на яких працювали десятки тисяч робітників; за короткий час було збудовано житло із 9-поверхових та 5-поверхових будинків, школа на 1200 місць (у 1994 році в ній у дві зміни з 8.00 до 19.30 навчалось 2400 учнів і працювало 120 вчителів; декілька нових дитсадків; 3 потужних нових профтехучилища, але закладів соціально-культурного призначення майже не було, усі центри позакласної роботи були зосереджені в центрі міста та інших більш розвинених та комфортних для проживання районах міста. Транспортне сполучення з центром та іншими районами міста здійснювалось лише автобусними маршрутами регулярно, практично лише до 20 години. Це був криміногенний район міста, де проживала найбільша кількість проблемних та неповних сімей.

Найпотужніший у районі завод "Тракторних гідроагрегатів" побудував дитячі садки, школу та інші об'єкти інфраструктури. На прохання адміністрації СШ№7 передати їй два двоповерхових дитячих садки, завод, який був шефом, дав згоду і протягом трьох місяців перебудував і обладнав два корпуси школи (один – для початкових, а другий – старших класів). Більшість батьків працювала на заводі і намагалась знайти варіанти, щоб учні не вчилися у дві зміни (1100 учнів з 3-го до 7-го класів починали навчання о 13.00 год. і закінчували о 19.30). До того ж наповненість дитячих садків на той час зменшилась на 35-40% відповідно до проектної.

Переведення дітей здійснювалось за заявами батьків та згодою дітей. Учителі і робітники також переводились і приймались за власним бажанням, але коли на одне вакантне місце претендувало декілька кандидатів, вони проходили співбесіду з адміністрацією школи, яка робила свій вибір.

З 1 вересня 1994 року в школі-комплексі № 9 нового типу сіли за парти біля 600 учнів (9 початкових (з 1 до 3 кл.) і 11 старших класів (з 4 до 10 кл.). Для навчально-виховного процесу були створені належні педагогічні умови. Школа працювала в одну зміну, починаючи з 8 години ранку. З 14 години (щоденно), а в суботу з 8.00 до 14.00 працювали факультативи, гуртки, секції, групи продовженого дня (для 1-5-х класів), проводились індивідуальні та додаткові заняття. У корпусі учнів молодших класів кожен клас мав кімнату на 28 місць, кімнату відпочинку, туалет і роздягальню, де кожен учень мав окрему шафу. Крім цього, був зал хореографії (обладнаний дзеркалами, балетними станками, теплою підлогою), комп'ютерний клас, кухня для приготування гарячого харчування, кабінет логопеда, психолога, медичний кабінет з апаратами електрофорезу та УВЧ, кабінет завуча і методичний кабінет, спортивний майданчик.

У корпусі учнів старших класів також кожен клас мав власну кімнату на 28 місць, кімнату відпочинку, туалет, свою роздягальню, комп'ютерний клас, кабінет трудового навчання та обслуговуючої праці, кабінет біології, хімії та фізики, стадіон, кабінет психолога, кабінет завучів і методичної роботи, учительську, кабінет директора, масажний кабінет для учнів школи.

У 1994 році в школі працював 41 учитель, а саме: спеціалістів II та I категорії – 24 (58%), вищої категорії – 11 (27%), старший учитель – 1 (2%), учителів-методистів – 5 (13%). Через 5 років працювало 56 вчителів, а саме: II та I категорії – 20(36%), вищої категорії – 21(38%), старший учитель – 4 (7%), учителів-методистів – 11 (19%).

Директором школи було призначено М. Елькіна, завучами П. Бельчева, Т. Бельчеву та А. Пузанову. На час ініціювання створення нової школи одним з учасників усвідомлювали: або працюємо, як раніше, як усі, або починаємо НОВЕ ЖИТТЯ для учнів, батьків, учителів. Для адміністрації школи починався тернистий шлях боротьби з рутинною некомпетентністю, заздрістю і ще багато з чим, що може привести або до перемоги, або до ... Директор і завучі школи, по-перше, мали багаторічний педагогічний досвід і були одними із перших у місті, хто мав вищу категорію і звання "Вчитель-методист". По-друге, усі мали значний адміністративний досвід: М. Елькін працював завідувачем методичного кабінету Міськво, директором найбільшої школи м. Мелітополя – СШ №7, у якій навчалось 2400 учнів і педагогічний колектив складався із 120 учителів; П. Бельчев працював заступником завідувача Міськво, завучем СШ № 14, у якій навчалось більше 2000 учнів і майже 100 вчителів педколективу; Т. Бельчева отримала дві вищі педагогічні освіти і працювала заступником директора СШ № 7; А. Пузанова працювала

завучем СШ № 7. По-третє, члени адміністрації школи багато років займалися педагогічною наукою.

Професор М. Елькін з 1974 року за сумісництвом працював викладачем у Мелітопольському державному педагогічному інституті (зараз університет імені Богдана Хмельницького), у 1997 році, працюючи директором школи, отримав наукове звання доцента, з листопада в 1999 році перейшов на посаду доцента в МДПІ. З 2001 року М. Елькін – професор з упровадження сучасних педагогічних технологій, згодом – проректор з навчальної роботи (2002-2006), з 2006 по 2010 рр. – перший проректор. У 2005 р. М. Елькін захистив дисертацію кандидата педагогічних наук; створив і очолив (2005-2017 рр.) кафедру педагогіки і педагогічної майстерності. М. Елькін – заслужений працівник освіти України (2008), автор більше 120 наукових праць, серед яких підручники, посібники, хрестоматії з грифом СРСР, УРСР, України; монографії, наукові статті тощо.

П. Бельчев працює в МДПУ з 2000 року, професор, кандидат педагогічних наук; декан факультету інформатики, математики та економіки, завідувач кафедри математики. Т. Бельчева працює в МДПУ з 2000 року, доцент, кандидат педагогічних наук, провідний фахівець кафедри педагогіки і педагогічної майстерності.

Батьки учнів нашої школи очікували від учителів нової школи не тільки міцних знань, але й того, що давно сформулював поет А.Светлов у своєму вірші:

Существовала некогда пословица,
Что в школе не живут, а жить готовятся.
Но вряд ли в жизни будет счастлив тот,
Кто к ней готовясь, в школе не живет.

Виклад основного матеріалу. З першого дня роботи нової школи перед педагогічним колективом було поставлено декілька завдань: 1. У навчальний процес упроваджувати новітні інноваційні педагогічні технології, використовуючи досвід великих педагогів і провідників освіти: А. Макаренка, В. Сухомлинського, М. Гузика, В. Шаталова та ін., щоб результат був отриманий оптимальним шляхом (максимальний результат за короткий час). 2. “Краса врятує життя” – основа діяльності кожного педагога і співробітника школи. 3. Школа – це не тільки уроки й позакласні заходи, а це цілий день діяльності, яку учень обирає сам. 4. Батьківський колектив, представники заводу-шефа, громадськість мікрорайону – це учасники навчально-виховного процесу.

Адміністрація школи добре розуміла, що для реалізації поставлених цілей має бути фундаментальна наукова база. Доля звела директора школи з великими педагогами. У Мелітопольському педагогічному інституті М. Елькін навчався разом з М. Гузиком і В. Крижком. Саме бесіди і дискусії з ними у 80-х – 90-х рр. спонукали до ідеї створення в Україні шкіл нового типу. В.В.Крижко, працюючи директором ЗОІВУ, познайомив М. Елькіна з професором доктором педагогічних наук Є. Павлютенковим. В. Крижко та Є.М. Павлютенков не

тільки підтримали ідею відкриття нової школи, а й ініціювали на її базі роботу експериментального педагогічного майданчика (наказ ОБЛУНО № 238 від 04.11.94 р., рішення Мелітопольського виконкому № 418 від 17.11.94 р., Наказ МіськВО № 196 від 1.12.94 р.).

Ці рішення підтвердили підтримку Запорізької області та м. Мелітополя наукових педагогічних досліджень і їх фінансування і “дали зелене світло” для втілення в життя.

Ректор МДПІ професор І. Аносов не лише привітав створення школи та експериментального педагогічного майданчика (ЕПП), а й запропонував включити до складу вченої ради інституту директора школи. У 1997 році (вперше за 75-річне існування інституту) пройшло виїзне засідання вченої ради в школі-комплексі № 9 нового типу. Провідні фахівці інституту отримали дозвіл на системну підтримку роботи школи і ЕПП.

“У 1995 році компетентнісна парадигма ще не прийшла до царини освіти України. Але, спостерігаючи практику зростання нових поколінь, коли вони ще в школі, була розроблена програма їх подальшої соціальної адаптації, ідея так званої допрофесійної підготовки учнів” [1, 213].

З метою створення та апробації нових технологій навчання, виховання і розвитку, що забезпечують соціальний захист і конкурентоспроможність учнів, формування допрофесійної компетентності, в школі нового типу була обрана тема ЕПП “Формування компетентності особистості, здатної до самореалізації у змінних соціальних умовах на основі морального, розумового, естетичного і фізичного розвитку”. Науковими керівниками були призначені В. Крижко і Є. Павлютенков, адміністративним керівником – М. Елькін, доцент (нині професор).

Науковими консультантами на різних етапах роботи були: Болотін Ю.П. – к.п.н., професор, консультант з питань педагогіки; Кочерга Б. М. – д.і.н., професор, консультант із створення інтегративних курсів гуманітарних предметів в загальноосвітніх школах; Павленко А. І. – д.п.н., професор, консультант із створення інноваційної методики з математики і фізики; Мартинюк А.К. – доцент (нині професор) консультант з упровадження хорового мистецтва в ЗНЗ; Мартинюк Т. В. – к.п.н., доцент (нині д. мист. н., професор), консультант з питань естетичного виховання; Марковець Л.М. – к. псих.н., консультант з психології; Марковець О. Л. – (нині к.псих.н), консультант з психології; Троїцька Т. С. к.ф.н., доцент (нині д.ф.н., професор), консультант з питань філософії та соціалізації; Коробченко А. А. – (нині д.іст.н., професор), консультант з питань гуманізації освіти; Макрідіна Л. А., доцент, консультант з питань ТРНЗ; Аلكсандров В. Н. – к.п.н., доцент, консультант зі створення курсу “Риторика” та впровадження його в практику роботи школи; Юник Д.Г. – к.п.н., доцент (нині д. п.н.), консультант з питань виконавського мистецтва.

Безпосередньо в роботі 20 гуртків і творчих груп учнів та індивідуальних заняттях брали участь акомпаніатори, вокалісти, хормейстери, хореографи викладачі музично-педагогічного факультету

МДПІ, деякі спеціалісти міста (наприклад, В.І. Тищенко був консультантом з розробки та впровадження комп'ютерних програм), робітники мистецьких закладів міста та інші спеціалісти.

За 5 років в експериментальній роботі брали участь майже всі вчителі школи. Навчально-виховною, експериментальною і позакласною роботою початкової школи керувала заступник директора (початкова школа) Т. Бельчева. Керівництво навчально-виховною і експериментальною роботою 6-11 кл. здійснював завуч старших класів П. Бельчев. Керівництво виховною роботою та координацією художньо-естетичного комплексу здійснювала заступник директора з виховної роботи А. Пузанова.

Психолог школи Н. Фалько (нині зав. каф. психології МДПУ, к.п.н., доцент, докторант) координувала свою роботу із заступником директора початкових класів, логопедом школи, класоводами, а в старших класах – із заступниками директора старших класів, виховної роботи, класоводами.

На кожного учня школи було розроблено психологічний паспорт, який складався із трьох тестових блоків: "базові психологічні характеристики учня": Тест ЕРІ, Тест ТФАР, коректурна проба Бурдока, словесні лабіринти, тести переважаючого типу пам'яті, характеристика особливостей уяви, визначних типів акцентуації характерів, соціометричний статус особистості. Були представлені результати анкети для визначення рівня мотивації учня на навчання.

Зміст 2-го тестового блоку містив орієнтовно-діагностичну анкету інтересів. Зміст 3-го тестового блоку містив визначник професійної готовності учня, характеристику творчих здібностей, артистичних нахилів, визначник особливостей естетичних здібностей, тест на загальну креативність.

Другий блок "Базові психологічні характеристики учня" складався із трьох тестових блоків та графічних еквівалентних показників тестових блоків.

Третій розділ присвячено об'єктивним відомостям про учня: "Психологічний клімат у родині", "Фактори, що впливають на психологічний розвиток учня", "Загальна навчальна успішність" тощо.

В останньому розділі надається інформація психолога для педагогів, адміністрації школи та для батьків. Доступ до психологічного паспорта мав лише психолог школи.

Починаючи з 1997 року, з школою на громадських засадах співпрацював один з найкращих у місті хірургів-ортопедів, який проводив регулярний медогляд. У разі необхідності призначав лікарський масаж. При школі був обладнаний спеціалізований кабінет, який працював з 17.00 – до 20.00. години. Батькам було дуже зручно, адже їм не треба в робочий час їхати з дітьми в лікарню та обирати час для лікування.

До розкладу занять були впроваджені нові предмети та спецкурси за авторськими програмами: "Художня праця та образотворче мистецтво" (1-3 кл.), "Хореографія" (1-9 кл.), "Історія мистецтв" (5-11 кл.), "Хоровий

спів" (5-7 кл.), "Культура мовлення" (1-3 кл.), "Людина-творець" (1-3 кл.), "Мистецтво українського народу" (1-3 кл.), "У світі казок" (1-3 кл.), "Риторика" (10-11 кл). З першого по 5 кл. здійснювалась комп'ютерна підтримка навчальних предметів (математики, української та російської мов, природознавства) тощо. У початковій школі учні мали можливість факультативно вивчати англійську та німецьку мови. У 8-х та 9-х класах факультативно вивчався курс "Основи комп'ютерної грамотності".

У школі була створена редакційна колегія, яка займалась підготовкою та випуском навчальної, методичної літератури, шкільної газети "Шкільний кур'єр", збірок творів учнів та вчителів. Так, зокрема були надруковані: Коренева Е.К. Теоретические основы методов обучения. – Мелітополь, 1995. – 26 с.; Марковец Л.Н. и др. Краткий курс современной психологии. Серия "Психология школы", Ч.1, Мелітополь, 1995. – 124 с.; Марковец Л.Н. и др. Возрастная педагогическая психология. Серия "Психология школы", Ч.2, Мелітополь, 1996; Марковец Л.Н. и др. Краткий курс современной психологии. Серия "Психология школы", Ч.2, Мелітополь, 1996; Відродження українських традицій музичного виховання (Упор. Андрієвська Н.Ф.). – Мелітополь, 1996. – 132 с.; Мартинюк А.К. Диригування. Навчальний посібник. – 1996. – 200 с.; Александров В.Н., Александрова Г.И. Риторика: учебное пособие для сред.и высш. учебн. завед. – Мелітополь, 1997. – 124 с.; Методические рекомендации учителям начальных классов и учителям изобразительного искусства (по работе с изобразительным искусством "В рыбьем царстве – в рыбьем государстве"), Ч.1, Мелітополь. – 1997; Полякова С.М. В рыбьем царстве – в рыбьем государстве. – Мелітополь. – 1997; Тищенко В.И. Основы информатики. Учебное пособие для 10-11 классов. – Мелітополь. – 1997. – 114 с.; Кочерга Б.М., Афанасьева Л.В., Александров В.М. та ін. Народи Північного Приазов'я: етнічний склад та особливості побутової культури. Мелітополь. – 1997. – 175 с.; Збірка поезій учнів та вчителів школи-комплексу № 9 "Ми все одна большая песня". – Мелітополь. – 1998".

Незабаром батьки та вчителі стали помічати, що учні зранку до сутінків не хочуть йти зі школи додому. Особливо це було помітно в суботу та на канікулах.

Через два роки роботи школи учні школи почали отримувати перші та призові міста на олімпіадах з української мови, математики, німецької мови, географії, інформатики.

Звітний концерт школи у 1998 році було проведено в міському Палаці культури ім. Т. Шевченка в присутності майже 900 глядачів (зала розрахована на 800 місць), і продовжувався біля трьох годин.

Перші випускники школи вступали у вищі навчальні заклади Києва, Харкова, Запоріжжя, Мелітополя та ін.

За 5 років не зафіксовано жодного правопорушення і скарги батьків.

Прошло 5 років, і в м. Мелітополі почалися соціальні зміни. Новий мер і його команда вирішила змінити завідувача міського відділу освіти.

Приводом стала підтримка ним школи-комплексу № 9 і ЕПП. Проти керівництва міськво було відкрито кримінальну справу, до якої приєдналися робітники прокуратури, КРУ та підконтрольна міська газета.

Починаючи з травня 1999 року, директора школи, його заступників, вчителів, учасників експерименту стали запрошувати “в гості” до СБУ та КРУ. Голова Міськвно з 1 вересня 1999 року почала видавати накази (як згодом виявилось, незаконні) щодо роботи школи. ЕПП була закрита. Співробітник КРУ, яка вела цю справу, за рік була звільнена за корупцію.

Директор школи вважав, що якщо він звільниться, то зможе врятувати справу; сподіваючись на гідне продовження педагогічного експерименту заступниками, одностудентами. Та “мудрі” младапровідники відділу освіти вирішили зруйнувати усе, що було зроблено.

Висновки. Більшість учителів, завдяки підтримці ректора МДПУ, професора І. П. Аносова (незважаючи на тиск на нього) змогли продовжити викладацьку діяльність на новому рівні. Учителі, які з колективу школи перейшли на роботу в університет, продовжили наукову діяльність: 7 – захистили дисертації кандидата педагогічних наук, 5 – захистили дисертації доктора педагогічних наук, філософії, психології, мистецтвознавства, 5 – отримали наукові звання професора.

Ця історія з реальним педагогічним експериментом може бути прикладом слова видатних провідників: “Історію провідництва в освіті не можна читати без брому” (М. Грушевський), початок ХХ ст.

“А загалом – страшно! Адже мова йде про систему освіти – найгуманнішу інституцію суспільства. Інституцію, яка формує майбутнє, людей майбутнього, патріотів, успішну країну, суспільство знань ... А ми, в ХХІ ст., все ще приносимо себе в жертву” [1, 214].

Література

1.Провідництво в освіті. Від ідеї до вічності. Монографія. За ред. професора І.Т.Богданова. – К.: “Освіта України”. 2017. – 367 с.

References

1. Bogdanov, I.T. (Eds). (2017) *Guidance v osviti. Vid idei do vichnosti [Leadership in education from idea to eternity]*. Kyiv: Osvita Ukraini [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються педагогічні та організаційні умови створення у м. Мелітополі Запорізької області школи-комплексу №9 нового типу. Підкреслено, що завдяки спільним зусиллям обласної і міської ради, обласного і міського відділу освіти, Обласного Інституту післядипломної педагогічної освіти, Мелітопольського державного педагогічного інституту, колективу заводу МЗТГ, батьків та мешканців одного із соціально напружених районів м. Мелітополь (Новий Мелітополь) вдалося за півроку створити принципово новий загальноосвітній навчальний заклад. Науковою основою школи став експериментальний педагогічний майданчик, який очолили його ініціатори: наукові керівники професор Є. Павлютенков, професор В. Крижко та адміністративний керівник директор школи М. Елькін.

Розкрито педагогічні умови навчання, відпочинку і проведення гурткової роботи, групової та індивідуальної діяльності учнів у другій половині дня.

Підкреслена роль науковців (професорів, доцентів, викладачів), заступників директора, педагогічного колективу, інших фахівців, які працювали з педколективом та учнями школи. Окреслено нові предмети та спецкурси, які було додано до змісту освіти, а також навчальні, науково-методичні видання редакційної колегії ЄПП. На закінчення експерименту вплинула (незважаючи на ефективність та соціальну значимість), зміна керівництва міста, міськвено, їх некомпетентність. "Младо-реформатори" зробили свою "чорну справу". Відтепер Нову українську школу треба відбудовувати спочатку.

Ключові слова: педагогічний експеримент, школа-комплекс №9 нового типу, суспільні взаємовідносини, педагогічні умови, комплексні цілі роботи школи, експериментальна педагогічна площадка (ЄПП), учасники експерименту, предмети і спецкурси за авторськими програмами, провідники, провідництво.